

OPENBAAR
KUNSTBEZIT

KUNSTSCHRIFT

€10,75

of **Everything**

outsider art

KUNSTSCHRIFT is een tweemaandelijks uitgave van Kunst en Schrijven bv, Amsterdam/Zutphen 60ste jaargang, nr 1 februari/maart 2016

REDACTIE
hoofdredactie Mariëtte Haveman
eindredactie Annemiek Overbeek
beeldredactie Andrea Müller-Schirmer
redactieraad
Paul van den Akker
Ann-Sophie Lehmann

VORMGEVING
Omar Saïid
Saïid & Smale, Amsterdam

REDACTIEADRES
ook voor informatie over
uw abonnement, het bestellen
van losse nummers, opzeggingen,
adreswijzigingen en plaatsen
van advertenties
Kunstschrift
Postbus 10859
1001 EW Amsterdam
020-6251607
0575-431182
info@kunstschrift.nl
kunstschrift@xs4all.nl

www.kunstschrift.nl

LITHOGRAFIE EN DRUK
Wilco Art Books, Amersfoort

AANMELDEN EN VRAGEN ABONNEMENT
Abonnementenland
Postbus 20, 1910 AA Uitgeest
0900-226 52 63
klantenservice@aboland.nl

- jaarabonnement (6 nummers) € 56,00
 - studenten en 65+ € 52,50
 - buiten benelux € 68,00
- korting van € 1,50 bij betaling met automatische incasso
- proefabonnement (3 nummers) € 27,50
 - losse nummers € 10,75 (exclusief verzendkosten)
 - linnen bewaarband € 17,50 (inclusief verzendkosten)

Om het abonnement op te zeggen hanteren wij een opzegtermijn van twee maanden. Adreswijzigingen ontvangen wij graag drie weken van tevoren op het mailadres info@kunstschrift.nl.

ISSN 0166-7297

AFBEELDING OMSLAG VOORZIJDE
Henry Darger, *Zonder titel*, ca. 1940-1960 • houtskool, potlood en waterverf op papier • met dank aan The Museum of Everything

AFBEELDING INHOUDSPAGINA
Calvin & Ruby Black, *Museum Tickets Here 25c*, ca. 1970 • geveerd hout, 19 x 20 cm • met dank aan The Museum of Everything

Kunstschrift is ook te volgen op facebook. Wilt u iets vragen of meedelen, en op de hoogte gehouden worden, zoek ons dan op www.facebook.com/kunstschrift

Inside Outside

Waar grenzen worden getrokken heb je buitenstaanders, ook in de kunst. Daar ontstond al snel een eigen reservaat, aangeduid als art brut of outsider art. Psychiaters bestudeerden het als routekaarten van de kronkels van de psyche en sinds de vroege twintigste eeuw hebben kunstenaars dit werk verzameld als bron van inspiratie. In beide gevallen diende de belangstelling een uitwendig doel. Sinds kort wordt het steeds meer opgenomen in het reguliere aanbod van de musea voor moderne kunst. En terecht. Talent is overal, ook waar je vergeet te kijken.

In dit Kunstschrift nemen wij afscheid van twee redactieleden, Eddy de Jongh en Frits Scholten, die ieder een bijzonder stempel hebben gedrukt op de geschiedenis van Kunstschrift. De afgelopen 25 jaar hebben zij veel prachtige bijdragen geleverd aan ons tijdschrift. Elk op zijn eigen terrein: Eddy als kenner bij uitstek

van de iconografie van de Hollandse genrekunst en Frits als deskundige pleitbezorger van de beeldhouwkunst. Themanummers als *Woord & Beeld*, *Muziek voor het oog*, *Spreekwoorden*, *De vier temperamenten*; en *Levende beelden*, *Eik en linde*, en *Brons* mogen nog steeds gelden als kleine monumenten van hun aandeel in ons mooie blad.

2

Binnenstebuiten

Mariëtte Haveman

8

The Museum of Everything & James Brett

12

'Eenvouds verlichte waters'

De zoektocht naar de ware, pure kunst

Evert van Uitert

24

Buitenstaanders en binnenkomers

Mark Peeters

34

Verzamelaars en hun voorkeuren

Arjen Ribbens

42

The Coda of Henry Darger

The Museum of Everything

48

De keus van Kunstschrift

50

Kijk hier eens naar

een nieuwe serie van

Maaike Dirxx

52

Het oog van de liefhebber: Maarten Janssen

Van 5 maart tot 22 mei 2016 opent de Kunsthal in Rotterdam haar deuren voor The Museum of Everything. Dit Kunstschrift verschijnt naar aanleiding van deze tentoonstelling.

Op 17 maart opent in Amsterdam het Outsider Art Museum, een samenwerking tussen de Hermitage Amsterdam, Het Dolhuys in Haarlem en zorgorganisatie Cordaan.

Binnenstebuiten

MARIETTE HAVEMAN

Liefhebbers van de kunst die we hier presenteren hebben één ding gemeen: zonder uitzondering maken ze bezwaar tegen het begrip *outsider art*.

Daar is een goede reden voor.

Dit begrip draagt het impliciete waardeoordeel als een molensteen om zijn nek: je hebt de *inner circle*, en je hebt het schimmenrijk van de *outsiders*. Schaduwkunstenaars, zwijgende buitenstaanders aan de overkant van de Lethe, die hun kunst beoefenen om therapeutische redenen of vanuit hun pathologie.

Iedereen die kennis heeft gemaakt met werk van kunstenaars als Séraphine Louis, Willem van Genk, Henry Darger en Martin Ramirez (om een paar van de grootste namen te noemen) begrijpt hoezeer deze visie de werkelijkheid geweld aandoet. Deze mensen zijn kunstenaar, vóór ze iets anders zijn. Als ze hun bestaan leiden in een schimmenrijk van stilte en gebrek aan erkenning, dan is dat een onrecht. In die zin is het werk van individuen

als Jean Dubuffet met zijn art brut, en James Brett met zijn Museum of Everything, een daad van rechtvaardigheid en een verrijking van de kunst ineen.

Ikzelf maakte voor het eerst kennis met het werk van Séraphine Louis en André Bauchant op de tentoonstelling *Der Schatten der Avantgarde* (De schaduw van de avant-garde) in Museum Folkwang in Essen [2, 41]. Willem van Genk kende ik ook nog maar kort, en de Amerikaan Henry Darger alleen van reproducties. Met andere woorden, ik ben op dit terrein een beginner. Terwijl ik toch al heel wat kunst heb gezien.

Ik ben er laat bij gekomen, ook vergeleken met de andere auteurs in dit Kunstschrift. Mark Peeters kende Willem van Genk al vanaf zijn kindertijd in de jaren zestig, omdat diens werk in dezelfde galerie (Schmela in Düsseldorf) werd getoond als dat van zijn vader Henk. Arjen Ribbens werd eind jaren negentig via een vriend geattendeerd op de buitengewone kwaliteiten van Adolf Wölfli en Carlo Zinelli.

En The Museum of Everything opende zijn deuren in 2009, in een voormalige melkfabriek [11]. Ook nog niet zo héél lang geleden dus. Terwijl er outsiders bestaan zolang er kunst bestaat, en hun werk sinds de jaren twintig van de vorige eeuw wordt geëxposeerd als kunst, niet alleen als 'materiaal'.

Want wie wil weten hoe het is begonnen met de belangstelling voor dit werk, moet hoe dan ook terug naar de psychiatrische klinieken: die van Emil Kraepelin in München en Hans Prinzhorn in Heidelberg, Charcot in Parijs, Morgenthaler in Bern, Binswanger in Jena, die van de Britse psychiater Heislop in Beth-

lem, Londen. Op al deze plaatsen wordt vandaag nog steeds een kunstcollectie bewaard en getoond, van kunstenaars die langs de weg van de psychiatrie in de kunst verzeild zijn geraakt. En het is niet verbazend maar wel heel aangrijpend om te ontdekken dat ook daar, in de stilte en het isolement van een gesticht, grote talenten rondlopen en -liepen. Mensen die kunst maken omdat ze kunstenaar zijn, met een bijzondere begaafdheid als spreekbuis voor een heel eigen belevingswereld.

In het werk van de outsiders (bij gebrek aan een betere term: er zijn wel meer geuzennamen in de

1 Nek Chand Saini

Zonder titel (bewoners van Rock Garden), ca. 1980 • metaal en textiel, 137 x 44 x 37 cm • met dank aan The Museum of Everything
Nek Chand Saini werkte als wegenbouwer mee aan de aanleg van Chandigarh, een nieuwe stad in India ontworpen door Le Corbusier. Uit sloopmateriaal creëerde hij daar een eigen beeldenpark, Rock Garden.

2 Séraphine Louis

L'arbre de vie (Levensboom), 1928 • ripolinverf en olieverf op doek, 144 x 112 cm • Musée d'Art et d'Archéologie, Senlis

3 **Sam Doyle**

Zonder titel (*Brown Bomer*),
1979 • beschilderd blik,
152,4 x 71 x 3 cm • met
dank aan The Museum
of Everything

4 **Bill Traylor**

*Man in bruin en blauw met
aktetas*, ca. 1939-1942 •
potlood en waterverf op
karton, 33 x 21 cm • Phila-
delphia Museum of Art,
Philadelphia

kunstgeschiedenis, en het is nu eenmaal het meest gangbare begrip) ontmoet je iets dat je nergens anders vindt: een intensiteit, een extreme tunnelvisie die voor de kunst uitermate bruikbaar kan zijn. De formaten doen de rest. Bij de grootste onder de meesters (m/v) die hier onder de aandacht worden gebracht, voelt de kijker zich de ingewanden van een andere wereld binnen getrokken. Prettig is het zelden of nooit, het universum van zuigende lijnen, strepen en geheime codes waarmee deze kunst je omgeeft. Maar prettig is geen kwaliteit per se in de kunst.

De kracht van deze werken ligt in een door de hemel gegeven talent voor het beeld, voor visualiseren, zonder dat wordt het nooit wat. Maar onmiddellijk daarop volgt ook die razende intensiteit.

Wat ik wil zeggen is: wat kunstenaars als de Amerikaan Paul Laffoley, de Indiase wegebouwer Nek Chand Saini [1] en de Chinese fabrieksarbeidster

Guo Fengyi anders maakt is secundair, en tegelijk kunnen we er niet omheen: het is volkomen verweven met hun talent. Ook in de binnenste ring van de kunstgeschiedenis vind je dergelijke krachtige eelingen. Jeroen Bosch was een fenomenaal talent en daarbij een persoonlijkheid met een grote fascinatie voor de onderkant van het biologische universum, van eten en gegeten worden. Piero di Cosimo was een zonderling, Jacopo da Pontormo leed aan ernstige neuroses. Het talent geeft de doorslag, de verbeelding, de volharding, en met dit alles komt een binnenwereld tot uitdrukking waar je liever niet al te lang vertoeft. En toch ook weer wel. Omdat het zo goed gedaan is, en zo zonderling, volstrekt origineel.

Ongetwijfeld is het die genadeloze originaliteit van de begaafde buitenstaander die heeft gemaakt dat de outsider art al zo lang deel uitmaakt van de geschie-

denis van de kunst. Vanaf het moment dat kunstenaars zich nadrukkelijk gingen onderscheiden van de hoofdstroom en avant-gardes gingen vormen, hun eigenheid gingen proclameren, aan het begin van de twintigste eeuw, kwam ook deze groep in beeld, van kunstenaars die niet anders kunnen dan origineel zijn. Zoals te lezen in dit Kunstschrift berust de vroege relatie tussen insiders en outsiders gedeeltelijk op een misverstand, en ook op een vorm van exploitatie. Veel van de vroege beoefenaars van de naïeve kunst, bovenal Henri Rousseau, hadden een heilig ontzag voor Salontijgers als Jean-Léon Gérôme. Wat Picasso en de surrealisten mooi vonden in het werk van de autodidacten of de kunstenaars uit de psychiatrische collecties was niet het realisme, maar juist dat wat daarvan afweek: de platheid, de volheid, de onwillekeurige, driftmatige directheid van de voorstelling. Zoals Willem Sandberg in de jaren veertig het werk beschreef van de door hem bewonderde Haïtianen: 'Het is alsof men de frisheid van de kindertekeningen heeft weten te behouden, terwijl de werken soms echt de kenmerken dragen van een rijpe en bezonken persoonlijkheid [5].'

Sandberg had een ernstige belangstelling voor dit werk, en hij was persoonlijk begaan met de makers, dezelfde houding die de Brit James Brett tot uit-

Vanaf het moment dat kunstenaars zich gingen onderscheiden in avant-gardes kwam ook deze groep in beeld, van kunstenaars die niet anders kunnen dan origineel zijn.

drukking brengt in zijn Museum of Everything. Voor kunstenaars ligt de prioriteit vaak subtiel anders. Kunstenaars als Paul Klee, Picasso, en zelfs de actieve impresario van de art brut, Dubuffet, hebben altijd een agenda, namelijk hun eigen werk. Kunstenaars zijn eksters. Het werk van buitenstaanders, zonderlingen, zelfstandigen in de marge vormt de voedingsbodem onder hun werk. Het heeft geen zin om hun dat te verwijten.

Wel verklaart deze dubbele spreekbuis, van kunstenaars en van curatoren, waarom de buitenkunst die wij gewone liefhebbers te zien krijgen, een patroon volgt dat een opvallende familieverwantschap vertoont met de hedendaagse kunst; als een soort schaduw van de avant-garde, zoals de tentoonstelling in Essen heette.

Vandaag ziet het ernaar uit dat deze kunst steeds meer uit die schaduw treedt en wordt geïntegreerd

5 **Touissant Auguste**
Adam en Eva (detail),
een van de schilderijen
op de tentoonstelling
19 schilders uit Haïti die in
1950 in het Amsterdamse
Stedelijk Museum was
te zien. Directeur Willem
Sandberg was zo onder de
indruk van de door hem
ontdekte kunst uit Haïti
dat hij in datzelfde jaar
een reizende tentoonstel-
ling organiseerde langs
verschillende Europese
steden.

in het aanbod in de musea voor moderne kunst. Alweer zijn het de Verenigde Staten waar de eerste stappen worden gezet. In een artikel in *The New York Times* uit 2013, getiteld 'Curator, Tear Down These Walls', bepleit de critica Roberta Smith een grotere integratie van de autodidacten met de 'officiële' kunst. Vooral de zalen van de jaren zestig en zeventig, schrijft zij, zouden enorm opknappen door de toevoeging van een paar Henry Dargers tussen de statige monochromen. En de Amerikaanse musea, getuige Mark Peeters in dit Kunstschrift, hebben haar advies ter harte genomen.

Tegelijk is het principe van de zwaan-kleef-aan-werking tussen de officiële kunstwereld en die van de buitenstaanders onverminderd van kracht.

De Kunsthal presenteert een beeld dat ons overrompelt; ik moest denken aan het begrip *Kunstwollen* van de oude Duitse kunsthistoricus Alois Riegl, die de menselijke scheppingsdrang definieerde als iets driftmatigs. Maar het doet ook sterk denken aan de tentoonstelling *All About Drawing* die het Stedelijk Museum Schiedam hield in 2011. Daar was goed te zien hoezeer binnen en buiten al verknoot zijn geraakt.

Waarom staan we op een bepaald moment open voor een dergelijke bron? Waarom spreekt ons die taal nu opeens zo aan? Je kunt daar best oorzaken voor bedenken, zoals het feit dat de officiële kunst van dit moment zo sophisticated is, zo goed op de hoogte, georganiseerd en berekenend. Dat die wel wat tegengas kan gebruiken, uit een hoek waar niemand zich bekommert om trends.

Maar wat het antwoord op deze vragen ook is, laten we er ons voordeel mee doen.

Mariëtte Haveman is hoofdredacteur van *Kunstschrift*

De presentatie van *The Museum of Everything* in de Kunsthal is te zien van 5 maart t/m 22 mei.

7 Robbie Cornelissen
werkend aan *Het Grote Geheugen X*, 2011 • potlood op papier, 240 x 1320 cm • collectie kunstenaar (foto Adriaan van Dam)

8 Augustin Lesage aan het werk in het Institut Métapsychique International in Parijs, 1927

9 Model van het mobiele museum van The Museum of Everything dat in 2012 zo'n 3500 km door Rusland aflegde om op het spoor te komen van onbekende kunstenaars. Het einddoel was Moskou, waar een selectie van de ontdekkingen samen met eerder verzameld werk werd getoond in Exhibition #5.

The Museum of everything

De kunst is inderdaad van alles, en niet in de laatste plaats is het een bedrijf, dat handelt in merken: het merk Anish Kapoor, Marlene Dumas, Picasso, Van Gogh. Je hebt A-merken, B-merken en blue-chipkunstenaars, en je hebt trends die de merken vooruithelpen. Dat hele raderwerk steunt op een centrale aanname: dat de hiërarchie die is gekweekt door curatoren, critici, kunsthandel, klopt.

Er zijn de tempels van de goden, en er is de wereld daarbuiten, waar wordt gerommeld en geknoeid. Sinds het begin van de twintigste eeuw is dit onderscheid in de kunst dwingender geworden, misschien bij gebrek aan vanzelfsprekende criteria die het verschil maken.

Maar deze weergave van de werkelijkheid klopt niet. Talent is zeldzaam, maar je kunt het overal vinden, niet alleen op plaatsen waar deze of gene kunstbaas de grenzen afbakent.

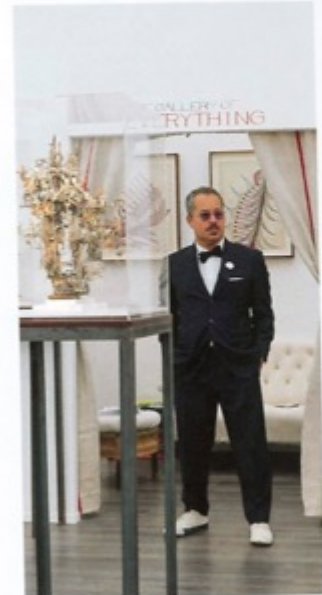
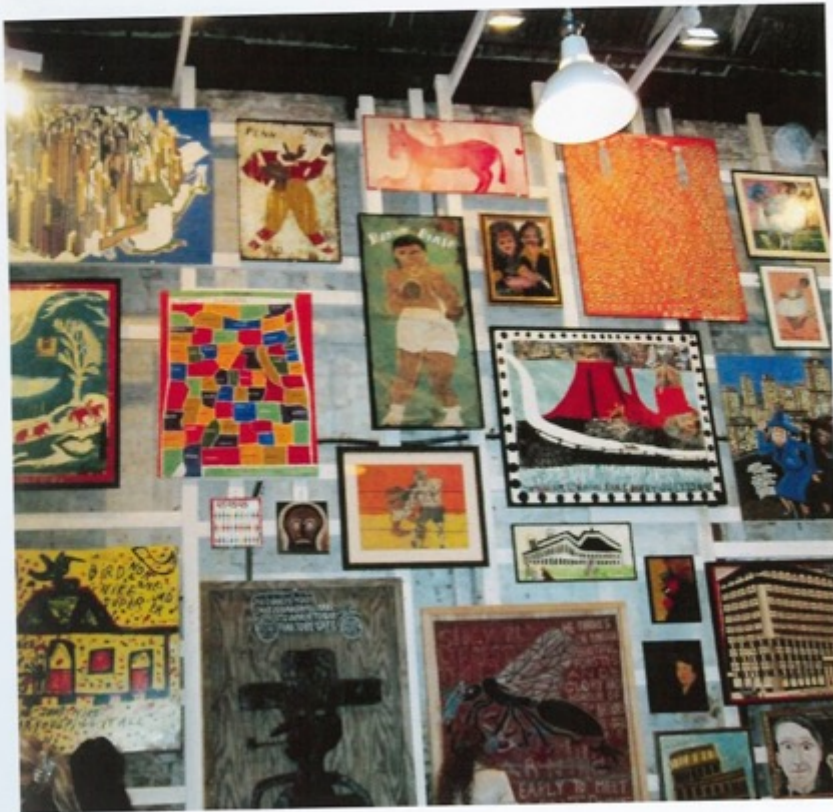
The Museum of Everything heeft het tot zijn doel en streven gemaakt om die hele, enorme buitenwereld af te speuren, op zoek naar stille oeuvres van meesters (m/v) buiten de officiële kanalen. Het Museum toont de opbrengst in een reizend circus van ad-hoc tentoonstellingen, van Parijs tot Moskou. In 2013 was het zelfs

te zien op de Biënnale van Venetië. Daaruit blijkt dat de belangstelling voor deze kunst explosief is gegroeid, en de grenzen tussen binnen en buiten vervagen.

Is deze kunst daarmee ook hetzelfde als wat de gangbare musea tonen?

Nee, dat ziet elke bezoeker meteen. Hier wordt uit andere bronnen getapt, van mensen die in een eigen universum leven waarin vaak heel persoonlijke wetten heersen. Het zijn autodidacten die hun eigen vorm hebben gevonden, in stilte, niet geholpen door een academie of een mecenas. Maar tussen deze mensen zitten talenten wier werk in al zijn kleurrijke vreemdheid net zo indrukwekkend en doorwrocht is als een Assyrisch reliëf in het British Museum, een fresco in de Romeinse catacomben, een Baselitz, een Brancusi. Over Brancusi gesproken: hij is een van de talloze moderne kunstenaars die zelf flink tapten uit het vat van de kunst buiten de perken van het officiële bedrijf: de Roemeense volkskunst, in zijn geval. Zoals Dubuffet de grondstof voor zijn kunst betrok uit het werk van psychiatrische patiënten en Picasso uit dat van zijn 'vriend' de begaafde Henri Rousseau.

Deze kunstenaars zagen haarscherp de kwaliteiten van de kunst buiten het bedrijf van roem en erkenning en ze deden er hun voordeel mee, zoals vandaag nog veel kunstenaars dat doen.

De oprichter van The Museum of Everything, James Brett, is een man met een missie. Enkele van zijn uitspraken:

'Onze kunstenaars zijn niet minderwaardig. Ze zijn niet simpel. Ze zijn geen buitenstaanders. Als ze in sommige opzichten anders zijn, dan verschillen ze daarin niet van ons. Ze hebben eenvoudigweg een particuliere kijk op de wereld. En hun beeldende oplossingen zullen fascineren en inspireren als we hun maar de gelegenheid geven, en de tijd.'

'Dat is de rol van The Museum of Everything. Wij stellen ons de opdracht van een hedendaags kunstproject. We functioneren als een hedendaagse kunstpraktijk, maar in feite zijn we een platform: voor mensen wier creatieve output geen vanzelfsprekende plaats vindt in andere culturele wereldbeelden.'

'The Museum of Everything doet voorspraak voor deze kunstenaars. Het neemt hen bij de hand en brengt hen voor het voetlicht. Het tracht te definiëren zonder definitie, te representeren zonder restrictie, ruimte

te geven aan de complicaties van creatief menselijk handelen met behulp van visuele associaties en een subjectieve verhalende installatie.'

'The Museum of Everything verruimt erkende opvattingen van kunst maken. Onbekende, of gepasseerde of onderschatte kunstenaars brengen wij onder de aandacht. We moedigen integratie in de mainstream aan door middel van radicale culturele acties. We creëren ophef en debat terwijl we het publiek onderhouden en het een Britse kop thee aanbieden.'

'Met onze hulp en die van verwante curatoren en organisaties geloof ik dat onze kunstenaars een revolutie zullen veroorzaken in de universele perceptie van het creatieve bedrijf. Hun kunst vormt wereldwijd de meerderheid.'

'Met dat besef zal de hedendaagse kunst de minderheid worden, de outsider. The Clash schreef hier een geweldig nummer over. De titel: "White Man in Hamersmith Palais".'

<10 **Steve Ashby**
Sardine Can Pee-Pee Lady,
ca. 1976 • beschilderd
hout en sardineblikje,
20 x 11,5 x 15 cm • parti-
culiere collectie

11 Indruk van de eerste tentoonstelling van The Museum of Everything, *Exhibition #1*, in Primrose Hill, 2009. In de bovenste rijen schilderijen van Sam Doyle, zie afbeelding 4

12 Oprichter van The Museum of Everything James Brett in 2013 op de kunstbeurs *Frieze Masters* in Londen

Sinds het begin van de 20ste eeuw is er een gestage opmars van kunstenaars buiten de paden van het officiële circuit naar het hart van de erkende kunst. Henry Darger, Adolf Wölfli, Séraphine Louis en Willem van Genk vormen de top van een fenomeen dat onze aandacht meer dan waard is. Kunstenaars als Picasso en Dubuffet wisten hun werk al veel langer te waarderen. Omdat het zo goed is, en zo zonderling, volstrekt origineel.

AP

